

SZEMLE

FÁBRY BÉLA – TRENCSENYI LÁSZLÓ (SZERK.): KONZERVATÍV PEDAGÓGIA PRO ÉS KONTRA. EGY PEDAGÓGIAI PARADIGMA A VITA KÖZÉP-PONTJÁBAN. MAGYAR PEDAGÓGIAI TÁRSASÁG, 2025.

„Ketten egy könyvről”

Kamarás István OJD: Konzervatívok és progresszívek – ideológusok és kultúrharcosok

<https://doi.org/10.71157/upsz.2025.03-04.09>

A címben szereplő „pro és kontra” már önmagában drámát sejtet, ám a szerkesztők olyan dramaturgiát működtetnek, amely engem Katona drámájára emlékeztetett. Ennek eme változata Tiborc panaszával kezdődik, akit itt egy *matematika–fizika–számítástechnika szakos és mentálhigiénikus* tanár, Földes Petra testesít meg. *Átlépni saját árnyékunkat* címmel arról panaszodik, hogy a diskurzusok minálunk

„párhuzamos, vagy inkább széttartó monológok” (7) felé haladnak, hogy „a végletes kettészakítottságban” (Uo.) a nemzeti közösség megszűnik működni, és hogy „a mégoly józan, távlatos szövegek sem a valóságos vitát [...] segítik elő, hanem [...] a meglévő szakadékok mélyüléséhez vezetnek”. (8) Ebben a szörnyű világban, ahol „az iróniává szelídített tehetetlen frusztráció, düh és indulat gyakran jelenik meg az egyik, a fensőbbiséget

sugalló gúny a másik oldalon” (12), összerint „közösen okosabbak, megfontoltabbak, sőt, egymás világát jobban értve rugalmasabbak lehetünk. Ezért volna jó egymással szóba állni. Elfogulatlanul, kíváncsian, a tanulás igényével.” (14)

Ezután a mi drámánkban a bánok közül maga Orbán (Balázs) lép a színre, csak hogy nem a progresszívek, hanem a merániak és az orbániak képviselőjeként, *Visszavezetni az oktatást konzervatív gyökereihez* című dörgelemével. Azzal indít, hogy: „Az oktatás konzervatív műfaj. Az a feladata, hogy a generációkon keresztül fel-

öröm, felszabadultság, bizalom, felelősség, kreativitás, alkotás, jövő, mindenség, egyetemesség

halmozott, érvényes tudást átadja a következő nemzedéknek...” (17) Ehhez pedig maradi oktatáspolitikai fordulatra van szükség. Dörgelemében lehangosabb a következő szavak hiánya: öröm, felszabadultság, bizalom, felelősség, kreativitás, alkotás,

jövő, mindenség, egyetemesség. A tanítás mellől meglehetősen hiányzik a tanulás. Ő pedig egyre inkább átmegy annak a (nálunk, a hetedik B-ben közutálatnak örvendett) vigyázónak a szerepébe, aki a lyukasórákon arra volt feljogosítva, hogy felírja a táblára a jókat (akik szépen hátratett kézzel homorítanak a padokban) és a rosszakat (akik felszabadultan rendetlenkednek). Ebben a dörgelemes dolgozatocskában a rosszak – egyebek mellett – : K. Popper és (mint tanítványa) Soros György, Radó Péter, Nahalka István, Csapó Benő, M. Foucault, a progresszív oktatás, a nyitott társadalom, a kompetencia, a gender, a woke és a 2003-as Nemzeti alaptanterv. Az orbáni-meráni ráolvasás alapértéke a biztonság, és erkölcsi bázisa az arisztotelészi-szenttamási erények együttese, úgy tűnik azonban, Orbánnak nem kifejezetten erénye sem a filozófiai antropológia, sem az erénytan. Feltehetően még nem olvasta,

vagy ha igen, akkor a maga részéről már indexre tette a teológus-filozófus W. Pannenberg¹ ama fi-gyelmeztetését, hogy a biz-

tonság felfalja a bizalmat, a reményt. Ami pedig a sarkalatos erényeket illeti, egy másik teológus, J. Pieper *A négy sarkalatos erény* című művére² hívnám föl figyelmét, fel-idézve néhány kulcsmondatát:

„Az okosságnak mint megismerésnek egyik feltétele a léthű emlékezet, mely őrzi a valóságos dolgok és történések igazságát. (Ezt hamisítja meg az érdeke, az akarat.)” (39. o.)

„Az okosság minden erkölcsi erény formája. Nem a bűnösök, hanem az okosak vannak kitéve kísértésnek.” (41. o.)

„Igazságosnak lenni annyi, mint hagyni, hogy a másik más legyen.” (79. o.)

„Egyedül az igazságosság nem tarthatja rendben a világot, mert az adósság so-sem fogy el.”

„A bátorság akkor kap lehetőséget, amikor a biztonság csődöt mond.” (136. o.)

Az orbáni konzervatív pedagógia biztonságos didakticizmusa mindezekről fényé-nyire van.

A szerző azon megjegyzését, hogy a progresszív pedagógia száműzte az oktatásból a feltétlen érvényű értékvallásokat – mint szem- és fültanú – nem hagyhatom

szó nélkül. Úgy tűnik, nem olvasta azt a NAT-ot, melyet a rosszak kö-zött emlegetett. Nos, én benne voltam. Még a rendszerváltás előtti év-

ben meghívtak a NAT Szebenyi Péter vezette *Ember és társadalom* munkabizottsá-gába, ahol Bohár Andrással, Lukács Péterrel és Vajda Zsuzsával együtt a történelem, a fi-lozófia, a lélektan, a szociológia, az erkölcs-tan és a vallástan tárgyakból álló tantárgy-blokkal foglalkoztunk. Felvettem egy *embertan* nevű összetett tárgy lehetőségét, azonban – habár kifejezetten rokonszenvez-tek vele –, „még korainak” ítélték. Volt en-nek a munkálkodásnak egy számomra hal-latlanul izgalmas mozzanata, amit egyszerre

hogyan felírja a táblára
a jókat és a rosszakat

¹ Pannenberg, Wolfhart (1998): *Mi az ember? Korunk antropológiája a teológia fényében*. Egyházfórum, Budapest.

² Pieper, Joseph (1996): *A négy sarkalatos erény*. Vigilia, Budapest

tartottam kisebbfajta csodának és megvalósítható lehetőségnek. Azt történt, hogy a nagyon különböző világnézetű, habitusú, ízlésű és pártállású szakemberekből álló munkaközösség képes volt megegyezni olyan alapértékekben, mint a szabadság, a tudás, az erkölcs, az élet, a munkálkodás, az alkotás, a szépség, valamint – az egyszerre kozmikus és szeretetelvű – egység. Nem sokon múlt, hogy „hivatalosan” is erre az értékegyüttesre épüljön a mi tantárgyblokkunk, de Lukács Péter javaslatára „a tanárokat és diákokat világnézeti szabadságukban korlátozó”³

alapértékek egyelőre parakolópályára kerültek. A rendszerváltás első éveiben a még egy helyben toporgó NAT-ban *Etika* szerepelt, de a műveltségi részterület⁴ felelőse, Honffy Pál, aki jól ismerte az embertannal kapcsolatos fejleményeket,⁵ 1995-ban maga helyett engem javasolt a készülő NAT *Ember és társadalom* munkacsoportjába, a tárgy megnevezéseként pedig ő javasolta *Etika* helyett az *Emberismeret*.⁶ Tette ezt úgy mint hívő keresztény, vagy éppen azért. Az 1995-ben elfogadott és 1998-ban bevezetett NAT-ban már ez a pedagógiai hungarikum került be, konzervatívaktól és progresszívektől, jobb- és baloldaliaktól, vallásosaktól és agnosztikus humanistáktól egyaránt támogatva.⁷

Mindezzel szemben ebben az egyre inkább komédiába átszapó pedagógiai drámában a merániai Orbán ilyeneket mond: „A biztos igazságok eltűnésére a pedagógusi

szakma és az oktatási szcéna sajátos választ dolgozott ki. Ez lett az úgynevezett kompetenciaalapú oktatás” (28). „A mindenféle nehézségtől való megóvás pedig – sajnos – fogékonyra teszi a fiatalabb nemzedéket a balos ideológiákra” (33), ti. a woke-ra, a genderre és – horribile dictu – a kritikus gondolkodásra. A kiút a válságból: a konzervatív oktatás helyreállítása, a klasszikus műveltség, a nemzeti kultúra, a nevelés, a testnevelés, a gyermekvédelem. Majd a mérhetetlenül cinikus zárás, amikor a meráni-

orbáni osztályfőnök azzal nyugtat minket, progresszíveket, hogy az oktatás ügyében igenis helye és értelme van a nyilvános diskurzusnak, de azért – átváltva tanügyi főpedel-

lusra – gyorsan hozzábiggyeszi, hogy csakis „a hasonló [az orbáni] keretben felvázolt akadályok és megoldás irányába tett javaslatok mentén” (45).

A szerkesztők remek dramaturgiájának jóvoltából ezután a meráni-orbáni hatalom lézengő ritterei következnek: Constantinovits Milán, Setényi János és Szakos Enikő. Constantinovits mint a Mathias Corvinus Collegium igazgatója az MCC Oktatási és Nevelési Stratégiáját celebrálja. Figyelmezteti a progresszíveket, hogy „a pedagógus a személyiségével dolgozik, az ember és ember közti kapcsolódásokat facilitálja, az oktatással összhangban és elválaszthatatlanul nevelési munkát is végez” (58). Csakhogy ezzel mi ott vagyunk, ahol a part szakad, vagyis

figyelmezteti a progresszíveket, hogy „a pedagógus a személyiségével dolgozik”

³ Az oktatásirányítás nevezte így. (A szerk.)

⁴ A NAT-ban nem tantárgyak, hanem műveltségi területek szerepeltek.

⁵ Köztük a Zsolnai József vezette Országos Közoktatási Intézet általam vezetett Embertan műhelyének tevékenységét.

⁶ Saját kiadója, a Honffy Kiadó jelentette meg a különböző szerzők műveiből álló Lelki egészségtan sorozatot, melynek a szerkesztője is ő volt.

⁷ Kamarás István (2015) *Embertan–erkölcs tan sztori*. Pannonia Könyvek, Pécs

ott, hogy a pedagógus oktat és nevel, ami számomra, mint Zsolnai munkatársának, szinte fizikai fájdalmat okoz, ugyanis mi úgy gondoltuk és csináltuk, hogy a pedagógus, bizony, se nem nevel, se nem oktat, hanem a tanulást segíti. Az eléggé nyögvenyelősen fogyasztható *Így ne értsük félre a konzervatív oktatást!* című dolgozatocskában aztán végre-valahára elhangzik a várva várt definíció: „Mindezeket összegezve a konzervatív oktatás a klasszikus tudásalapra épít, fontosnak tartja a pedagógus személyiségének csoport- és szemléletformáló hatását, illetve a nevelőmunkát és értékközvetítést az oktatás elválaszthatatlan részének tekinti, és a közösségben megélt tanulás élményszerűségében

hisz” (61). Ennyi. Mi pedig, progresszív pedagógusok, felkiálthatunk: „*Negyven esztendeje beszélek prózában, de azt se tudtam, mi az!*”⁸ Másképpen: feltörő forrás helyett egy lavórnyi langyos víz tárul elénk.

Setényi János *Konzervnyitó – válasz a Tèlex cikkére először* című írásában először is megvédi a porosz iskolát, vagyis a tudásalapú iskola kontinentális (és később kelet-ázsiai) modelljét, ami „nem körmöst, gyötret, rettegett tanárokat, szívtelen vizsgákat és értelmetlen tanórákat jelent, hanem az európai kultúra zseniális alkotását” (64), majd nagylelkűen így folytatja: „Minden oktatási módszer jó lehet, amely célhoz vezet” (65). De mindjárt előkerül a rozsdás bökö:

„Valódi veszélyt a posztmodern mozgalmak igényei hordoznak. Kultúratagadás és közműveltség-tagadás, középosztály-

gyűlölet. Kronológia nélküli, tisztán projektalapú történelemtanítás, a nagy irodalmi műveket eltoló, banális szövegten, a popzene tudatos keverése a magas kultúrával, a fehér elnyomó férfikultúra bélyegének gátlástalan használata, a szexuális kisebbségek időbe visszavetített, anakronisztikus kultusza jelzik a ressentiment térnyerését.” (66–67)

És a rosszak közé fölkerül – nem akarunk hinni szemünknek! – „a Greta Thunberg-féle gyermek-kereszteshadjáratok üres fanatizmusa”. (63)

A lézengő ritterek körében Szakos Enikő kétszer is szót kapott.

A *Konzervatív oktatási vízió* leginkább az ötvenes évek faliújságcikkeire hajaz:

előkerül a rozsdás bökö

„Az oktatás alapvetően konzervatív, generációkon át felhalmozott ismeretek és bölcsességek átadására hivatott, az oktatás hatékonyságához elengedhetetlen a tanári tekintély” (69). „[... A] progresszív iskola tudás- és értékellenes, a kompetenciákat emeli a köznevelés elsődleges céljává. A progresszív oktatásfelfogás magyarországi előretörése az »értékbizonytalanságot«, a tananyag csökkenését és a tanári szerep leértékelődését hozta magával.” (70)

Talán azért, mert a szerkesztők azokra gondoltak, „akinek ennyi jó kevés”, Szakos még egyszer szót kap *Az oktatás kiüresítése ideológiák mentén* című tanügyi rémmeséjével, amelyben mint harcias meráni a szegény lengyelek védelmére siet, hogy „a gyermekek és a nemzet érdekeit figyelmen kívül

⁸ Miképpen Jourdain úr Molière *Úrhatnám* polgárában.

hagyó oktatási reformok” (78) mentén ne jöhessen létre „nemzeti- és kulturális hagyományaitól megfosztott tananyag” és „az iskolák teljes balra tolódása” (Uo.).

A meráni-orbáni lézengő ritterek írásain végigküzdvé magam az addigiakat így összegeztem: nem a konzervatív pedagógia vonult föl a progresszív pedagógiával szemben, hanem az ideológia és kultúrharc néz farkaszemet a pedagógiával és az oktatástudománnyal. Ezután már a merániai-orbániai hatalmasokkal és lézengő csicskásokkal szembenálló bánok következnek, de szerencsére – Hankiss⁹ felidézve – nem afféle szentgyörgyök, sárkányviadal keretében. Először Nyíri Kristóf szólal meg *Konzervatív pedagógia a 21. században – Ismeretmegőrzés, hálózott tudás, képi gondolkodás* címet viselő dolgozatával, mely a kötet egyik kiemelkedő írása. Nyíri azon nyomban berajzolja magát a drámai szerkezetbe, hogy mi, hetedik bések is el tudjuk őt helyezni – akkor így mondtuk – a „jellemek rendszerében”, ugyanis felhúzza sisakrostélyát, felfedi magát:

„Bő negyven évvel ezelőtt rádöbbenem, hogy jómagam valamiképp, így vagy úgy, konzervatív beállítottságú vagyok, s azóta újra meg újra kísérletet teszek arra, hogy kidolgozzak egyfajta ténylegesen a konzervatív lelki alkatnak megfelelő filozófiát. Arra az elméletileg egyáltalán nem egyszerű kérdésre, hogy ugyan mit is őriz a konzervatív, ma úgy válaszolnék, hogy a konzervatív a jövőt őrizi, közelebből azt a

tudásteljességet, amely a jövő nemzedékek életlehetőségei megteremtéséhez szükséges.” (79–80)

És ez a fajta konzervativizmus, mint mondja: „nem helyezhető el a baloldali-jobboldali skálán. Annyiban persze nem politikasemleges, hogy éppenséggel szembeszeget bármiféle tudásterrorral...” (Uo.). Ezek után az ideológiával és kultúrharccal szembeni gondolkodást, mérlegelést, elemzést remélhetünk. Összerint a liberálishoz képest a konzervatív „kevésbé nyitott az új tapasztalatok iránt, nehezebben viseli az egyértelműség hiányát; igényli a rendet, az átlátható alakzatot – rajzban, festményben, zenében is. Állandóságra vágyik a változás helyett, egyszerűsége az összetettel szemben, kerüli az ismeretlent, és maradna a megszokottnál, inkább szabálykövető, semmint kreatív, inkább hűséges, semmint lázadó.” (81) Gyorsan hozzátézi: ez egy liberális szerző megfogalmazása. Ő maga „nem riad vissza”

egy „emelkedettebbtől”: „A konzervatív, mondanám, alázatot érez a teremtett vagy keletkezett világ iránt, valamiféle kötelességtudat vezérli. Jogokra akkor tart igényt, ha kiküzdötte és hite szerint kiérdemelte azokat.” (82) Ez, persze, titkos vágya lehet minden jóakarátú embernek, legyen akár konzervatív, akár progresszív, akár liberális. Ezek után nem meglepő, hogy a már negyven éve konzervatív filozófus ide lyukad ki:

⁹ Hankiss Elemér (1975): Szent Györgyök és Sárkányok: adalékok a mindennapi tudatban létrejövő agresszív mítoszok természetrajzához. In: Tölgyesi János (szerk): „A hiedelmek természete, szerveződése és szerepe a mindennapi tudatban”. Előadások. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest. [2/ b. kötet].

„Ehhez képest késő-modern világunkban a konzervatív lelki alkat nemcsak viszszaeszközöl, hanem a múltból is veszítette kapcsolatát a tényleges élettel. Ahhoz, hogy érzékenységet a valóság történései iránt helyreállítsa, a konzervatív lelki alkatnak a jelent hitelesen értelmező elméletre kellene szert tennie. Ez az elmélet nemigen lehet más, mint valamiféle liberális konzervativizmus.” (Uo.)

Mielőtt az ebben reménykedők föllelegezhetnének, Nyíri az ördög ügyvédjének szerepében osztja meg ebbéli kételyeit: „A konzervativizmusnak ma éppenséggel nem elméletellenesnek kell lennie, hanem – az ismeretlen jövő veszélyeire felkészülendő – a tudás és tudomány elérhető teljességét kell követelnie.” (86) És az ő konzervativizmusába bőven befér Hayek, Arnheim, és még a gender is. Ami pedig az efféle konzervativizmus jegyében működő pedagógiát illeti, ő úgy gondolja, hogy „hatékonyan keresni valójában az képes, aki valamennyire már ért ahhoz, amire rákérdez” (89). Ezután a fordulat váratlan (de csak azok számára, akik elfelejtették, hogy Nyíri nagy témái egyike a képek szerepe a gondolkodásban), ugyanis kijelenti, hogy „az emberi gondolkodás elsődlegesen képies, és csak másodlagosan szóbeli” (90), továbbá, hogy „a kép a konzervatív nézőpontból a gyakorlati tudás átadásának jóval alkalmasabb eszköze, mint a pusztán szóbeli közlés” (91), valamint, hogy „képek közegében [...] közvetlenül megmutatkozik az, hogy milyen maga a világ ténylegesen” (91). Mindezt úgy is lehet értelmezni, hogy a barlangrajzokhoz képest

felsorakoznak a bánok,
„talpig nehéz” érvekben,
tényekben és iróniában

az ékírás csak afféle irka-firka, és ez, persze, egy ízig-vérig konzervatív gondolat.

Ezt követően ebben a drámában felsorakoznak a bánok, „talpig nehéz” érvekben, tényekben és iróniában, hogy megvívjanak a meráni-orbáni kultúrharcosokkal, ki-ki fegyverneme és habitusa szerint. Nahalka István *Mohamed a hegy gyomrában* című értekezésében például kifejezetten úriember módjára reflektál Orbán kultúrharcias pöfölgésére, amikor megjegyzi, hogy „a fogalmak pontos használata az érvényes tudással kapcsolatban nem sikerült túl jól” (95). Ezután szépen megfosztja ellenfelétől az ideológust azzal, hogy „[...] Magyarországon a valóban progresszív ideológiák alig-alig hatottak az oktatási rendszerre” (96). A kompetencia-alapú oktatás mint főbűnös felől pedig ki kell ábrándítsa: „az nem tartozik az igazán progresszív pedagógiai elképzelések közé” (Uo.). Be is fejezhetné azzal, hogy quod erat demonstrandum, jöhet a tízóraiszünet, de

még hozzáfűzi, hogy „a fejlett Nyugat országaihoz viszonyítva nálunk az úgymond progresszív politikai ideológiák jóval kevésbé hatottak, a progresszív pedagógiáknak

pedig csak nagyon szűk bázisa van” (101). Végül Nahalka megállapítja, hogy „a mai iskola egyre nehezebben képes képviselni ezt az erős normativitást, fokozatosan elfordul tőle, és a diákok saját személyiségük szabad konstruálásának elvét állítja vele szembe” (105), majd azt, hogy „az egyszerű »tudásátadás ideológiával« végzett pedagógiai munka hatékonysága gyatra” (110), és még azt is, hogy „egyszerűen méltatlan a konzervatív pedagógiához is, ahogy Orbán ezt az ócska hatalommegtartási trükköt

magasztosként bemutatott pedagógiai elvé teszi” (115).

Lannert Judit *Húsvéti levél a magyar oktatásért* című írása már korántsem az emelkedett páli levelek, hanem a prófétai kritika tónusában (megspékelve vitriolos bulgakovi iróniával) azzal indít, hogy „az önmagát felkent élcsapat egy »másodlagos frissességű«¹⁰ narratívával próbálja leszedálni a jövőt rémülten fürkésző társadalmat” (122). Ugyanakkor még a poroszos oktatásról is árnyaltan, igazságosan szól: „[...] az a kornak megfelelő társadalmi szükségleteket elégitette ki.” (123). A szerző a konzervatív pedagógia számára vitapartner, de a Setényi János-féle „aki nem tud olvasni, az gyakoroljon” (*Ua.*) felfogást természetesen vitára alkalmatlannak tartja, a „normális gyerek” ideát pedig hamis illúziónak. Úgy látja, hogy „a mai gyors technológiai változások és egyéb válságjelenségek közepette a mai fiatalok mentális állapota sérülékenyebb, mondhatnánk, hogy szinte mindegyikük speciális nevelési igényű” (124). Ki mondja, hogy sem Setényi, sem Orbán nem támasztják alá adatokkal az érvelésüket, és gyakran Magyarországon nem létező jelenségekkel vitatkoznak, a létezőket meg elhallgatják, hiszen „nem a kompetenciára épülő pedagógia ássa alá a tanári tekintélyt, hanem az alulfizettség és a társadalmi megbecsültség hiánya” (130). Összegzésül így iskolázza le ellenfeleit (akik, persze, őt és a hozzá hasonlókat ellenségnek tekintik):

„[...] egy »másodlagos frissességű« narratívával próbálja leszedálni a jövőt rémülten fürkésző társadalmat”

„Az elmúlt száz évben többször megtörtént, hogy egy önmagát »élcsapat«-tá nyilvánító szűk elit az örök igazság nevében, a kultúrán és az oktatáson keresztül akarta megváltoztatni a gyerekek gondolkodását és azon keresztül a jövő társadalmát, és láthattuk, hova vezetett ez. Orbán Balázs és Setényi János visszaél a konzervatív jelzővel. Az igazi konzervatívok szerint az ember könnyen hibázik, esendő, ezért különösen fontos például a fékek és ellen-súlyok rendszere.” (135)

És hogy igazi húsvéti, vagyis jézusi levélnek lehessen olvasnunk, a kufároknak kijáró szavakkal zárul a levél: „Az, hogy ehhez elvtelenül ideológiát gyártanak a konzervativizmus és kereszténység jegyében, nem pusztán cinizmus, megkockáztatom, hogy romlottság. Az MCC eddigi megnyilvánulása alapján pedig inkább tűnik egyháznak vagy szektának, mint tudományos műhelynek.” (139)

Radó Péter *A konzervatív oktatástudomány védelmében* című vitairatában innen folytatja: „A Matthias Corvinus Collegium bőségesen áradó erőforrásainak felhasználásával gőzerővel zajlik egyfajta konzervatív térfoglalás” (142), „jól bejáratott autokratikus hatalomgyakorlási konstrukció” (144). „Esetükben egy konzervatív illiberális és populista párt ideológusainak megnyilvánulásairól van szó” (146), akik mindezt a tények utáni mintázatot követve, mondanivalójukat tudománynak álcázva teszik, és amit művelnek, nem más, mint az a kultúrharc,

¹⁰ Idézet *A Mester és Margaritából*.

melynek célja „az elitcserére, egy ideológiai és politikai értelemben elkötelezett elit kinevelésére, illetve helyzetbe hozására való törekvés” (156).

Fábry Béla számára *Mitől konzervatív a konzervatív pedagógia?* című írásában az a kérdés, hogy „mi az oka annak, hogy most hirtelen, miközben a magyar nevelési-oktatási rendszer ezer sebből vérzik, előkerült a konzervatív pedagógia MCC-értelmezése” (164), frappáns válasza pedig az, hogy „a konzervatív pedagógiai frazeológia megjelenése egyszerűbb esetben azt jelenti, hogy az Orbán–Hoffmann–Pintér-féle retrográd nevelési-oktatási rendszerhez kívánnak filozófiai háttérrel biggyeszteni, rosszabb esetben a rendszer egy újabb ódivatú fordulatát” (171–172). Fábry másik írásának (*Slampos nevelélmélet – maradi nevelési gyakorlat*) pedig az a konklúziója, hogy „amíg a politikai döntésekben a jelen politikai kurzus, a maffiaállam hatalomtechnikai-szavazatmaximalizáló érdekei érvényesülnek, marad a slampos konzervativizmus nevelési-oktatási rendszere és a pedagógiai maradiság” (207).

Trencsényi László *Progresszív? Konzervatív? – Esszé az alternatívákról* című írásának egyik célja a kármentés, ugyanis szerinte:

„a rendszerváltás ideológiai-tudományos kánonrendező tülekedésében a pedagógia progresszív, baloldali hagyományai – jóformán kritikai elemzések nélkül – szemétdombra kerültek, vagy ami még rosszabb: a feledés homályába tűntek, mert valami neofita konzervativizmus és távolsgártartás jellemezte az ebben az időben keletkezett neveléstörténeti, nevelélméleti munkák jelentős részét”. (176)

filozófiai háttérrel biggyeszteni

És ezután az emlékezésre érdemes áldozatok felsorolása következik: a hazai drámapedagógia, Gabnai Katalin történelmi jelentőségű *Aki bújt, aki nem* című felforgató, műfajteremtő élet-játéka, Schilling és a Káva ároktői és szomolyai fórumszínház projektjei, a szovjet-orosz-ukrán-lengyel XX. századelő pedagógiai forrongása, Anton Makarenko poltavai társadalmi kísérlete, a moszkvai settlementet alapító Sackij, Janusz Korczak, a Sztchlo-projekt, a debreceni karcsonyisták vállalkozása (az ebesi Fiúkfalva, Loránd Ferenc, Gáspár László, Mihály Ottó, Mészáros György, Tóth Tamás Május). Tiborci második panasza után Trencsényi példásan nekilát a munkának. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen társadalmi csoportok szükségletei dajkálták a reformpedagógiákat és alternatív pedagógiákat, és remek kérdésekkel segíti a válaszunkat: „A modern kapitalizmus új elitje szabadult volna a tömegoktatás bilin-

cseiből, vagy éppenséggel a tömegoktatás viszonyai között valójában hiába bukdácsoló, a szegénység demotivációját cipelő

kortársaktól?” (180) Vagy éppen ez utóbbi páriák felszabadítása érdekében mozdult volna? Új tudások legitimációja jutott szóhoz e pedagógiákban? A modernizálódó, urbanizálódó, szekularizálódó világban versenyképességre törő, mobilitásra igyekvő középosztály keresett, követelt s talált magának új iskolát? Vagy a gyermek jogainak egyre markánsabb megfogalmazása nyomán formálódtak az új pedagógiák?

„Vagy egyszerűen az a közös a reformpedagógia és az alternatív pedagógia jelenléte világában, hogy a »kőrmös«, a

»tintaleves-papírgaluska«, a »magolás-puskázás« pedagógiáját egyre több nebuló utasította vissza, és a mindennapok iskoláiban, s a tanítók, tanárok egy része az iskolai boldoguláshoz, nyugalomhoz, az »iskolabékéhez« új technikákat keresett? [...] Tudjuk be az egészet a »szakma« szinte egyenes vonalú fejlődésének, a gyerekekről, tanulásról, tudásról keletkezett s elterjedt új tudományos eredmények nyomán keletkezett csaknem normális evolúciónak?» (181)

Befejezésül újabb panaszos emlékezés következik, ezúttal az elfeledett iskolafejlesztőkre: Zsolnaira, Gáspárra, Békásira, Kemény Gáborra, Lorándra, az ÁMK-kra, az Önfejlesztőkre, a Waldorfra, az »Iskolatársulásra«, a Kolping-családra, a Waldorf-szövetségre, a montessorisokra, a Wesley-hálóra, akikről, amelyekről Trencsényi szerint akkor sem szabad megfeledkezni, »ha egy időre a kemény történelmi téiben befagynak a folyók és a tavak» (191).

A bajvivó bánok sorát Knausz Imre zárja le. *Progresszív-e vagy?* című írásának témája – Nicholas Tate *Konzervatív iskola* c.

könyve ürügyén – a pedagógiai ideológiák. Ebben egy igazi lovag vall arról, hogy »ellenfeleink erős gondolatait nem megcáfolni, hanem megtanulni kell annak érdekében, hogy átfogó megoldást találjunk a valóság feszítő ellentmondásaira» (209). De még ennél is tovább megy: a progresszivisták diszkurzus gyengéit sem hallgatja el, például azt, hogy a képességek fontosabbak, mint az ismeretek. Szerinte abban is igaza van a konzervativizmusnak, hogy a kreativitásnak is feltétele a hagyomány, vagyis a műveltség. Ezzel szemben a kötött tantervek és

azoknak a műveltséggel való az azonosítása már nem tolerálható, miként a sokak és kevesek oktatásának elkülönítése sem, melyek Tate alaptézisei, és amelyek szerves részeivé váltak a meránista-orbánista konzervatív mezben feszítő ideológiának, melynek végül is a toleráns és önkritikus oktatáskutató adja meg a kegyelemdöfést.

Az általam hasonlóan érzett Katona-dramában ekkor jelenik meg az igazságosztó király, a mienkben pedig Kiss Endre filozófus, aki megannyi jeles filozófiai mű hagyományait folytatva a gondolkodás ironikus reflektálói, Cyril Northcote Parkinson és Edward Murphy szellemében mint B. Parkinson-Murphy lép színre, akár mint egy rendhagyó osztályfőnöki órát tartó udvari bolond. Először is hülyét csinál Orbán dolgozatcskájából, kiröhögöttei úgyszólván minden mondatát. Ezt követve Setényi és Szakos is megkapja, ami nekik jár. Setényi egykettőre dolgozatának egyik mondatá-

hoz fűzött kommentárjából azért idézek hosszabban, hogy meggyőzzem az olvasót arról, hogy Kiss Endre saját maga nevében akár egy pedagógiai

nagyesszével, akár egy nagyszabású pamflettel is megörvendeztetett volna minket:

„Változatlanul nem egzakt a posztmodern elnevezés (sem). De nevezzük nevén a gyereket! Az egyik oldalon van egy amorf gondolkodású agresszív, erőszakos, egészségteljes jobboldal, aki sokáig okosan őrizkedett attól, hogy differenciáltabb ideológiai vitákba belemenjen. A másik oldalon ott áll egy szebb napokat megélt, régóta defenzív balliberalizmus, a manifeszte ideológiai fölény teljes tudatával. Ebben a harcban

ekkor jelenik meg
az igazságosztó király

mind a két oldalon sok az ideológia. A bal-liberális felfogás kipécézi azokat az elemeket, amiket az erőszakos és egészpályás jobboldal felfogásaiban ideológiainak talál, és azokat lövi. Az erőszakos és egészpályás jobboldal kipécézi azokat az elemeket, amelyeket a védekező balliberalizmus felfogásában ideológiainak talál, és azokat lövi. Ideológia lö ideológiát, a tárgyi mozzanatok ideológiai beárzása indul be, egy cigányozás áll szemben egy magyarozással, az egészséges értelem lehanyaglik. Minden ideológiává válik (lám végül a szexus is). Ennek mindkét oldalon minden áldozatává válik (történelem, kultúra, magaskultúra). Mindent tiltani kell ezért minden oldalon, ami ideológiai célzattal lép fel... Látni kell, hogy a végrehajtó hatalomnak, jobbik esetben, egyszerűbb az egymást lövő pozíciók pusztító destrukcióját elfogadni, annál is kisebb gondja van az oktatási rendszerrel elégedetlenkedőkkel. Rosszabb esetben olyan lesz (ez a végrehajtó hatalom), mint egy amerikai nagykövet: közvetlenül hajtja végre a központ parancsait.” (231–232)

És ebben a szellemben B. Parkinson-Murphy a másik oldalt sem kíméli, Lannert Judit, Radó Péter, Trencsényi László és Fábry Béla elé is odatartja a görbe tükröt. És hogy a jegyzőkönyvi hűség kedvéért megjegyezzem, Constantinovits Milánra csupán egyetlen megjegyzést ereszt meg, ami, persze érthető, ugyanis a lapos evidenciával szinte

lehetetlen ironizálni, és akinek nincs stílusa, az nem lehet stílusparódia tárgya. Hogy Nahalkának, Nyírinek és Knausznak miért nem kellett szembesülniük tudósi erényeik hátulütőivel, azt csak találgathatjuk, pedig, ugyebár, még azoknak is előfordulhatnak kisebb-nagyobb gazságai, akiknek alapján igazságuk van. De hát éppen erről szólt ebben az igen tanulságos kötetben például Nyíri Kristóf és Knausz Imre is.

Kiss Endre halálosan komoly hülyéskedése is arról győzött meg engem, hogy itt nem a konzervativizmus és a progresszívizmus áll szemben, hanem – Hans Joas¹¹ szemüvegén keresztül nézve – az univerzalizmus és a partikularizmus. Joas szerint Európában már nem a hívők állnak szemben a nem hívőkkel vagy konzervatívok a liberálisokkal és így tovább, hanem – akár politikai, akár erkölcsi szempontból – a hívő és nem hívő, a konzervatív és liberális univerzalisták (akik mindenki javát akarják) állnak

akinek nincs stílusa, az nem lehet stílusparódia tárgya

szemben a mindenféle partikularistákkal (akik csak önmaguk vagy csak egyetlen csoport, közösség javát akarják). Budapesti előadását Joas azzal

zárta le, hogy: „Világ univerzalistái, egyesüljete!” Szemben a partikularista oktatási ideológusokkal, akik szerint a pedagógia velejéig konzervatív, mi azt mondhatjuk: a pedagógia alapvetően univerzális, a pedagógus pedig – legyen ilyen vagy olyan – ideális esetben univerzalista.

¹¹ Joas, Hans (2014): A hit választása. Milyen jövője lehet a kereszténységnek? Vigilia, Budapest